26/5-Tweewekelijkse uitgave van het Humanistisch Verbond - 6 maart 1971

HUMANIST

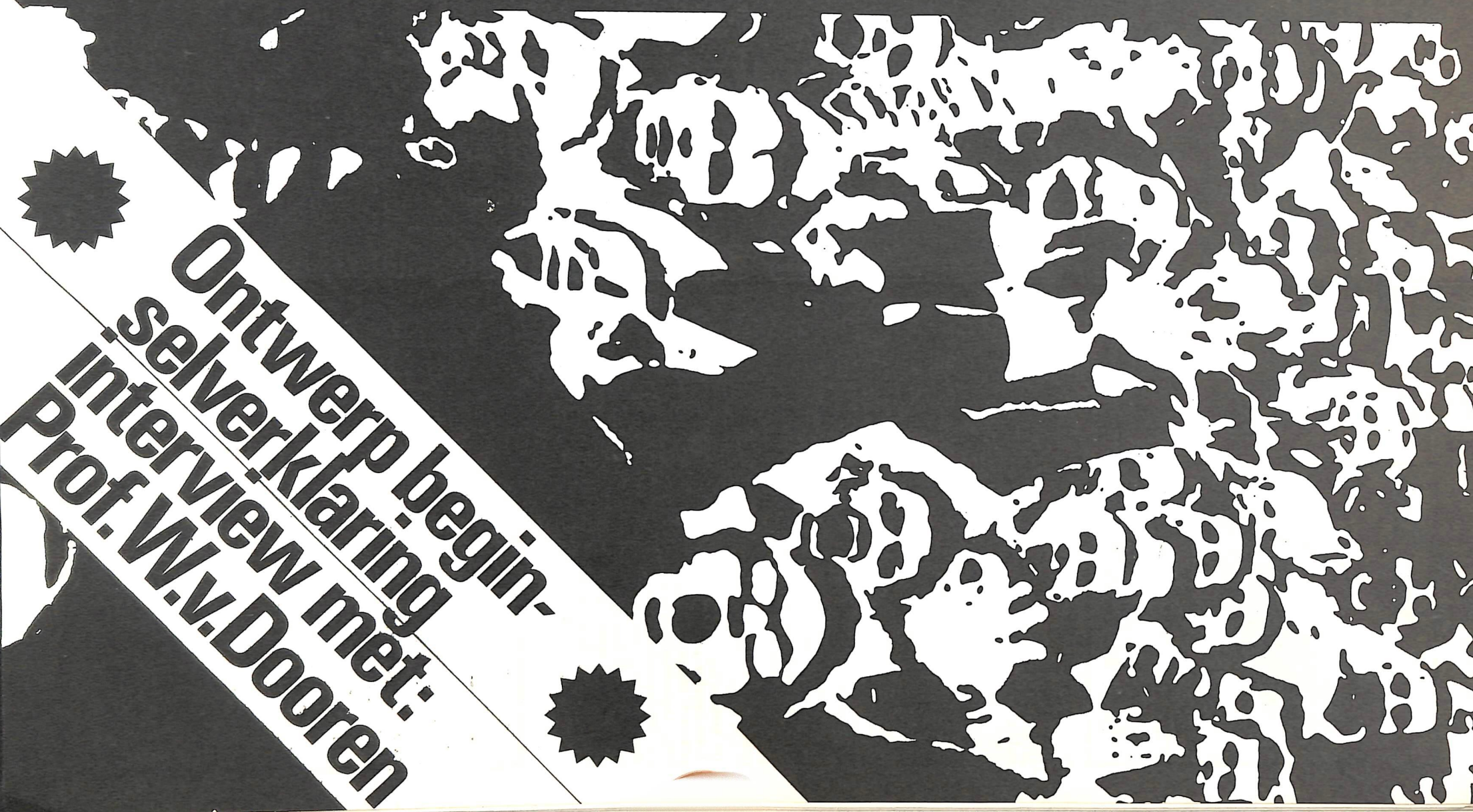

Ontwerp begin-selverklaring

interview met:
Prof. W.v.Dooren

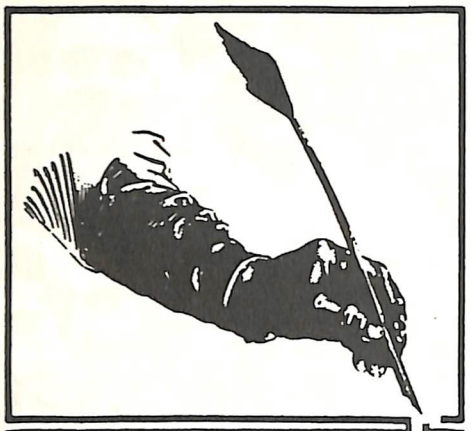

on/eens

Vermoeiend

'Mens en Wereld' is niet alleen onder een andere naam, maar ook in een nieuw kleed verschenen. Wat dit laatste betreft moet ik u bekennen, dat de nieuwe vorm, waarin het blad zich aandient, naar mijn smaak geen verbetering is, integendeel. De druk is te zwart, zeer vermoeiend voor het oog, althans voor oudere personen, waartoe ook ik behoor. 'Mens en Wereld' was juist in zo'n heldere letter gedrukt. Waarom moest men dit veranderen?
En die schreeuwende massa op de omslag, zijn wij humanisten dat? Ik geef toe, schreeuwen is 'in', maar denkt u, dat wij er goed aan doen ons daarbij aan te sluiten. Ik denk, dat dat op een grote teleurstelling zal uitlopen, evenals bij de V.P.R.O.

dr. C. J. Kruisheer, Ellecom

Ter herinnering

In maart 1968 schreef ik in 'Mens en Wereld' een stukje onder de titel 'Kerkbelasting'. Ik zette daarin uiteen, dat in strijd met het beginsel van 'scheiding van kerk en staat' de kerkgenootschappen krachtens een artikel in de de 'wet op de inkomstenbelasting' het recht hebben, van de fiscus te vernemen, naar welk inkomen hun leden zijn aangeslagen. Dit, hoewel in het algemeen die fiscus tot geheimhouding van zijn gegevens verplicht is.
Ik heb destijds niet anders verwacht, of ons hoofdbestuur zou n.a.v. mijn stukje wel in het geweer zijn gekomen. En niet alleen ons hoofdbestuur, maar ook wel een van de humanistische Tweede Kamer-leden. Maar noch het een noch het andere is gebeurd. En daarom breng ik mijn stukje van 1968 in herinnering. Mij dunkt toch, dat de zaak, waarop ik gewezen heb, belangrijk genoeg is.

H. W. Krop, Den Haag

Afschuwelijk

Wie heeft toch die afschuwelijke eerste pagina bedacht? Ik had eerst nog hoop dat het voor één keer zou zijn, helaas is 't niet zo. Om niet naar te kijken!

M. Bosman-Specovius, Baarn

Pleister

Ik moet bekennen dat het (nieuwe uiterlijk) mij teleurstelt. Het zwart-wit is al niet indrukwekkend, maar die schreeuwende massa zou ik niet gaarne in werkelijkheid zien, want het tekent geen juichen aan. Daarbij is het papier niet dat van Mens en Wereld, en de druk, al is ze scherper, minder direkt leesbaar.
Een pleister op de wonde is echter dat de inhoud, waarvan ik sinds kort op geabonneerd ben, mij zeer bevalt, waar het tenslotte om gaat.

Mej. R. Ch. Stork, Heemstede

Anthony Parker

Wie niet voldoende 'eigentijds' is om in elke vernieuwing ook dadelijk een verbetering te zien, kan zich hebben afgevraagd waarom ons oude blad Mens en Wereld nu plotseling Humanist moet heten. De nieuwe naam getuigt natuurlijk van een uitzonderlijke kreativiteit, dat wel, maar ik vermoed dat er nog meer achter zit. In de laatste tijd schijnen er mensen geweest te zijn die bij het lezen van ons blad niet altijd direkt in de gaten hadden dat hier humanisten aan het woord waren. Dat gevaar is op eenvoudige wijze bezworen.
De omslagtekening suggereert nog een andere mogelijkheid. In mijn nieuwe woonplaats verschijnt een advertentieblaadje, de Bel. Waarom Bel? Omdat het woord is samengesteld uit de beginletters van Blaricum, Eemnes en Laren. Zou er achter Humanist — het ontbreken van het lidwoord zou in dezelfde richting kunnen wijzen — misschien ook een dergelijk raadsel schuilgaan? Men kan b.v. denken aan een waarschuwing in de trant van: Hoogst Uitzinnige Massale Aktiviteit Nastreven Introduceert Stupide Theorie. Een rare zin? Dat geef ik toe, maar de redaktie looft misschien wel een prijs uit voor de juiste oplossing.
Door iemand die het weten kan is mij overigens verzekerd dat de dansende figuur op de omslag, met zijn opengesperde bek, niet Anthony Parker heet en niet bezig is zichzelf en ons op te jutten tot een vreugdegehuil over een drive-in diskotheek. Dat is tenminste een geruststelling!

Libbe van der Wal, Laren

Dr. J. M. W. van Ussel:
Afscheid van de sexualiteit

Stelt u zich gerust, zo bedoelt de schrijver het niet, al vindt-ie eigenlijk dat seksualiteit niet bestaat, als geïsoleerd verschijnsel tenminste. Niettegenstaande de zogenaamde seksuele revolutie, welke hij nauwelijks een omwenteling en behalve nuttig (dat wel) vooral eenzijdig en onvolledig vindt. De hoogstnoodzakelijke loskoppeling van de seksualiteit van de trits huwelijk, voortplanting en liefde, die in de enge obsessies van de gangbare moraal dwangmatig bij elkaar hoorden, heeft voornamelijk geleid tot het vrijmaken van lichaamsdelen en huidoppervlakten. De orgastiese behoefte en de sensualiteit worden dan beleefd als waarden op zichzelf en blijken dan ook nog te liggen in de sfeer van techniek, prestatie en kwantiteit: elitaire reflekties van de huidige maatschappelijke verhoudingen vol hipokrisie. „De maatschappij kan niet èn de mensen tegen elkaar opzetten door concurrentie en competitie èn verwachten dat deze mensen liefdevol met elkaar omgaan". Van Ussel stelt, dat er ook ten behoeve van een eerlijke geïntegreerde lustbeleving veranderingen in die samenleving teweeggebracht moeten worden, aangepast aan de relationele behoeften, waarbinnen een vrij en lustvol beleefde seksualiteit zijn plaats kan vinden.
De gehanteerde uitgangspunten van de mens- en maatschappijvisie, die Van Ussel toepast bij zijn pleidooi tot integratie van de seksualiteit en emansipatie van de samenleving worden door hem in een paar inleidende hoofdstukken geëksplisiteerd.
150 blz. *f* 5,50

Te bestellen per giro 58 t.n.v. de Humanistische Pers - Utrecht.

HUMANIST

voortzetting van Mens en Wereld

Tweewekelijkse uitgave van de stichting 'de humanistische pers'

Jaargang 26 nummer 5
6 maart 1971

Hoofdredakteur:
Casper Vogel

Redaktieraad:
Mevr. P. Hienekamp,
Mej. E. van der Reijden,
R. de la Rie,
H. J. Roethof,
H. Wiedeman.

Redaktiesekretaris:
F. C. van Soesbergen,
Paulus Buyslaan 23, Amersfoort,
telefoon 03490-16474

Lay-out: Gerard Voet
Druk: Storm - Utrecht - Maarssen

Administratie, abonnementen en advertenties:
Postbus 114, Utrecht,
telefoon 030-24641,
postgiro 58 t.n.v.
'de humanistische pers', Utrecht.

Abonnementsprijzen per jaar:
Nederland, andere EEG-landen,
Suriname en Ned. Antillen *f* 12,50
Overige landen *f* 14,—
Losse nummers *f* 0,50

In dit blad ingenomen standpunten zijn niet noodzakelijkerwijs die van het Humanistisch Verbond.

Humanistische uitgangspunten: onscherpe momentopname...

GESPREK MET PROF. DR. W. van DOOREN

UITGANGSPUNTEN

Het humanisme gaat er van uit, dat elk standpunt, ook het humanistische ter diskussie gesteld mag en moet worden. De formulering van de volgende uitgangspunten kan dienen als grondslag voor onderlinge kommunikatie, voor gemeenschappelijke stellingname en ter informatie van buitenstaanders.

1. **Het humanisme is een levensovertuiging die uitgaat van menselijk inzicht en oproept tot menselijke verantwoordelijkheid. Het kiest voor een menszijn, dat, ondanks menselijke onmacht, mogelijkheden tot geluk kan bieden en het bestaan de moeite waard kan maken.**

2a. **Het humanisme ziet als ideaal een mens die naar zelfontplooiing streeft in solidariteit met medemensen en gemeenschap.**

b. **Het humanisme ziet als ideaal een mens die eigen zedelijk inzicht volgt en bereid is elke beslissing redelijk te verantwoorden.**

c. **Het humanisme ziet als ideaal een mens die zich verantwoordelijk weet voor zichzelf, de samenleving en het natuurlijk milieu.**

3a. **Het humanisme verzet zich tegen elk mensonwaardig gedrag van individuen en groeperingen en tegen machten die een inhumane samenleving geheel of gedeeltelijk in stand houden. Het verwacht van ieder zich hiervoor persoonlijk in te zetten.**

b. **Het humanisme komt op voor vrijheid van meningsvorming en meningsuiting, bereidheid tot overleg, wederzijdse eerbiediging, demokratische besluitvorming en verdraagzaamheid.**

c. **Het humanisme streeft naar een wereldsamenleving waarin welvaart en welzijn, gelijke rechten, vrijheid en vrede verzekerd zijn. Het wijst af elke vorm van diskriminatie en van geestelijke, politieke en ekonomische onderdrukking.**

DOEL

1. **Het Humanistisch Verbond wil hen verenigen, die met de genoemde uitgangspunten instemmen.**
2. **Het HV bezint zich op de humanistische levensovertuiging en de konsekwenties ervan.**
3. **Het HV tracht overeenkomstig zijn uitgangspunten enkelingen te vormen en de samenleving te beïnvloeden.**
4. **Het HV als organisatie onderneemt of ondersteunt akties om de menselijke waardigheid te verdedigen of te bevorderen.**
5. **Het HV tracht een bijdrage te leveren tot humanisering van de samenleving en werkt daartoe samen met andere groeperingen.**
6. **Het HV geeft zich rekenschap van de funktie van het georganiseerd humanisme in de samenleving.**

De kommissie-beginselverklaring was als volgt samengesteld:
prof. dr. W. van Dooren (voorzitter), prof. dr. R. C. Kwant, prof. dr. L. J. van Holk, prof. dr. R. F. Beerling (tot september 1970), prof. dr. J. P. van Praag, ir. F. H. Speijers, mevrouw E. L. Sleeuwenhoek-Hajek, A. van Olst, dr. W. N. A. Klever, drs. F. P. Janzen (sekretaris).

Wat de titel betreft lijkt het in elk geval een afvalrace te zijn geworden. In 1969 gaf het congres van het Humanistisch Verbond opdracht tot het ontwerpen van een *nieuwe, eigentijdse en duidelijke formulering van de beginselen en doeleinden.*
De eind van dat jaar geïnstalleerde kommissie-Beginselverklaringen toog direkt in het nieuwe jaar aan het werk en produceerde in de herfst van 1970, als voorlopig resultaat, een stuk getiteld *Humanistische Uitgangspunten.* Voorlopig, omdat in december tijdens een hearing in het Erasmushuis ieder in de gelegenheid werd gesteld het ontwerp te kritiseren en eventueel veranderingen voor te stellen. Beladen met open aanmerkingen trok de kommissie zich nog eenmaal terug en bood het hoofdbestuur in januari van dit jaar een herzien ontwerp aan. De titel had inmiddels een opzienbarende reduktie ondergaan. Erboven stond nog slechts, bescheiden, *Uitgangspunten.*
Deze tekst wordt op het komende congres (22 en 23 mei a.s.) ingediend, niet als bestuursvoorstel, maar ter diskussie, tezamen met een door de gemeenschap Den Haag ingediend koncept, dat sterk teruggrijpt op de oorspronkelijke beginselverklaring. Aan het eind van deze diskussie zou een definitieve formulering ontworpen kunnen worden, die op een volgend kongres kan worden vastgesteld.
Straks dus de bel voor de tweede ronde. Maar eerst willen we het toneel van het eerste treffen nog eens overzien. Er is veel haast bij geweest. Er is veel kritiek gekomen. Maar er was ook nauwelijks een zwaardere opgave te bedenken. Het kan geen kwaad een paar dingen op een rijtje te zetten. We hebben dat geprobeerd in een gesprek met de voorzitter van de kommissie, prof. dr. W. van Dooren.

Om te beginnen met het voorlopige einde: het ontwerp van de kommissie ligt nu op tafel. Is het met een tevreden gevoel gepresenteerd aan het hoofdbestuur?
Redelijk tevreden, hoewel ik besef dat een aantal dingen anders geformuleerd zijn dan ik dat zelf zou doen; maar het draagt een duidelijk compromiskarakter en dat is nooit gelukkig voor een dergelijk stuk.
Compromis tussen wie en wat?
In de eerste plaats tussen de kommissie-leden en in de tweede plaats tussen die leden en wat ze veronderstellen dat de „buitenwacht" graag zou willen. Er moest vooral een keus gemaakt worden terzake van maatschappelijke relevantie en meer individuele ontplooiing. Daarnaast was er de kwestie van het onderscheid met anderen. Dat heeft er in een van de eerdere versies nog uitdrukkelijk bijgestaan, maar we hebben het later als niet zinvol geschrapt, omdat uit het stuk zelf het onderscheid al bleek. Verder is de plaats en de funktie van het Humanistisch Verbond zelf een punt van diskussie geweest. We hebben ons daarbij vooral afgevraagd wat we denken dat de buitenwacht zou willen: moet het HV een centrum voor buitenkerkelijken zijn, of moet het meer z'n kracht zoeken in zijn eigen aktiviteiten. We hebben daarbij wel een duidelijke keus gemaakt; maar toch ook weer geknipoogd naar de mensen die aan de oude beginselverklaring vasthouden. Ik dacht dat dit zo ongeveer de punten waren die voor ons een duidelijk compromis-karakter hebben gekregen. Het akelige gevolg is — en dat blijkt ook wel uit de beoordeling van dit stuk — dat sommige

dingen nogal vaag uit de bus gekomen zijn.

Wie zijn er nu buiten het compromis gebleven?

Ik dacht in de eerste plaats de mensen die zich zo duidelijk wilden afzetten tegen godsdienstige richtingen en in de tweede plaats de mensen die alles zo dolgraag vanuit de rede neergelegd willen hebben. En waarom hebben we dat genegeerd; ja, omdat we het daar zelf niet mee eens waren, uiteraard blijft het je eigen verantwoordelijkheid om zo'n stuk te maken. Maar we hebben ons er toch van vergewist dat dit geen meningen waren die laten we zeggen door de meerderheid werden ondersteund. We hebben aan veel mensen in brieven en op de hearing willen toegemoetkomen, maar het moest natuurlijk niet duidelijk tegen ons eigen inzicht ingaan, want, nou ja, waarvoor zit je er dan.

Heeft de kommissie niet onderschat hoeveel mensen zich uitdrukkelijk van geloof en godsdienst wilden distanciëren?

Ik moet zeggen dat dat een wat ridicule zaak is geworden, omdat die mensen zich dan hebben gebaseerd op het feit dat er naar hun idee een aantal christenen in die commissie gezeten zouden hebben — het was er dan uiteindelijk maar ééntje — en gezocht hebben waaruit dan het christelijk karakter van dat stuk wel zou blijken. En met veel moeite hebben ze dan de woorden „menselijke onmacht" gevonden en dat was dan typisch iets wat uit christelijke traditie stamde en wat in een humanistisch stuk niet mocht staan.

Ik vind het niet van betekenis om daarin neer te leggen dat het humanisme niet in god gelooft, omdat wij er vanuit zijn gegaan dat we niet moesten zoeken naar verschillen met anderen, maar naar wat typisch voor ons was, en dat juist met behulp van de niet-humanistische leden van de kommissie. En het dan zó formuleren dat de mensen die het niet kunnen onderschrijven, er vanzelf buiten vallen.

Dacht u dat mensen met een zeker godsbegrip deze tekst niet kunnen onderschrijven?

Ik heb het idee van niet, maar mensen die kwaad willen, denken dat het wel zo is. Ik dacht niet dat dit door een godsdienstige onderschreven kon worden en dat is ook wel gebleken doordat de enige christen uit de kommissie dat ook zei. Als je hier leest over „menselijk inzicht", en dan die idealen die daarna gesteld worden, dan is dat, ja, wel te onderschrijven, maar...

Wordt het als onvolledig ervaren?

Ja, dat op z'n minst. Zoals de vorige beginselverklaring door Schillebeeckx ook onderschreven is in z'n totaliteit. Juist de vorige, die dan door zoveel mensen aangehaald als zoveel beter in dit opzicht, daar was hij het van a tot z mee eens, zei hij toen in Nijmegen.

Bent u met zo'n uitspraak dan gelukkig?

Ja, want hij zegt er bij: alleen ontbreekt er het essentiële aan. En dat is nou voor mij genoeg, want waarom moet ik zeggen dát het eraan ontbreekt. Het is duidelijk dat dit niet de uitgangspunten van een godsdienstig mens zijn. En als hij dat kan onderschrijven hoeven we dat niet te verdoezelen. We hebben toch veel overeenkomsten juist met vrijzinnig godsdienstigen? Dat blijkt telkens en we kunnen heel goed met ze samenwerken. Dat vergeten die mensen naar mijn smaak! Dat idee om je af te zetten is nog een overblijfsel uit de tijd dat het nódig was om dat te doen. Het zijn ook de wat oudere mensen met een zekere vrijdenkersmentaliteit die zich nu nog zo verschrikkelijk schrap willen zetten tegen de godsdiensten, terwijl dat allang niet meer nodig is in ons land.

prof. dr. W. van Dooren

foto: Lex van Rossem

Is het gevaar van deze opvatting niet dat je door de nadruk te leggen op de praktische overeenkomsten de fundamentele verschillen versluiert?

Nee, als je werkelijk zoveel overeenstemming vindt, dan... nou ja, dat is in die kommissie ook wel naar voren gekomen, dan komt dat niet doordat het humanisme zo vaag of weinig omschreven is, maar veel meer doordat die godsdienst z'n duidelijke inhoud verloren heeft. Die overeenkomst van veel godsdienstige mensen van nu met het humanisme wordt veroorzaakt doordat die godsdienstige mensen inderdaad zich bewegen in de richting van het humanisme, omdat ze hun duidelijk dogmatische inhouden verloren hebben of aan het verliezen zijn. Dan spreekt het vanzelf dat je dicht bij elkaar bent.

Voor sommige mensen bezit het humanisme zelf een religieuze dimensie.

Eventueel ja, dat heeft er vroeger uitdrukkelijk ingestaan, hè? Wij hebben het er uitdrukkelijk niet ingezet: juist de mogelijkheid van een religieuze dimensie binnen het humanisme. We zetten ons dus niet af en we zeggen ook niet die mensen horen er ook bij. Daar heb ik mij zelf nogal tegen verzet, want ik dacht niet dat je uit een beginselverklaring puntsgewijze moet kunnen afleiden of iemand er wel of niet bij hoort, of bij gerekend mag worden en met name welke opvatting nog getolereerd mag worden binnen dat geheel. Of je nog wel, en hoevéél religieus gevoel je mag hebben.

Als iemand religieus gevoel kan verbinden met humanisme, dan blijft voor mij toch nog over dat dat gevoel niet karakteristiek is voor het humanisme. Het is een hachelijk punt, want er zijn — en dat is uit de brieven wel gebleken — mensen die dat wèl karakteristiek vinden.

Als nu het ontwerp een zo overduidelijk compromis-karakter draagt, kun je het dan niet beter weggooien?

Nou, dat vind ik een beetje te ver gaan, anders hadden we ons de moeite wel bespaard. Inderdaad is één van de eerste diskussiepunten geweest of er überhaupt zoiets moest komen. We hebben toen gezegd, laten we het eens proberen; kijken of het lukt. Tenslotte kon iedereen zich er wel redelijk in vinden, dus hebben we maar besloten om hem niet weg te gooien.

Maar het heeft niet alleen een compromiskarakter. Die indruk zou je misschien krijgen omdat we er nu zoveel over praten, maar als het dat alleen maar was, was ik niet redelijk tevreden, zoals ik in het begin zei. Het is op zichzelf noodzakelijk om op een of andere manier te omschrijven hoe het humanisme er op het ogenblik uitziet en allicht dat je dan een soort grootste gemene deler moet maken. Op dit moment bekijken we hoe het humanisme in Nederland zich manifesteert en hoe het eigenlijk zou moeten zijn en dan is je beschrijving ook al een compromis tussen beide. Maar het is een momentopname. Die gaat wel een tijdje mee, maar hij moet ook weer eens vervangen worden.

Ik kan geen essentieel verschil zien tussen het concept dat op de hearing is bespro-

Dr. H. Ph. Milikowski

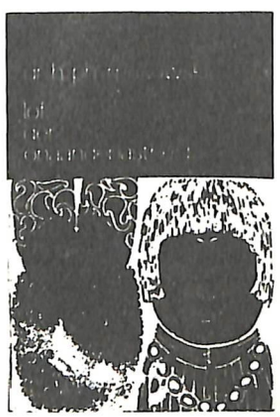

Lof der onaangepastheid

Dit boek heeft in kringen van sociologen, sociaal-psychologen, maatschappelijk werk geleid tot uitvoerige, soms heftige discussies.
Milikowski's visie op sociale aanpassing, niet aanpassing, onmaatschappelijkheid heeft naam gemaakt.

Onaangepastheid is niet een uitsluitend negatieve houding. Zonder onaangepastheid geen menselijke vooruitgang.

265 blz. *f* 15,50

Bestellingen per giro 58 t.n.v. De Humanistische Pers - Utrecht.

De inflatie en de 400 gulden hebben het Humanistisch Verbond aardig de das omgedaan.

Weet u hoe het vorig jaar was? Wij raamden toen voor 1970 een tekort van f 160.000.- tot f 200.000.-. Dankzij een voortreffelijk geslaagde maartaktie kon het Steunfonds een bedrag van f 170.000.- aan het Humanistisch Verbond afdragen. Je zou dan denken dat het Humanistisch Verbond weer even uit de zorgen was. Maar de praktijk leerde anders.

De stormachtige ontwikkelingen aan het loon- en prijzenfront, de voortsluipende inflatie, het zijn faktoren die de situatie er niet bepaald rooskleuriger op maken.

Met andere woorden: wij zijn weer bijna even ver als vorig jaar. Nog steeds moeten nieuwe, noodzakelijke aktiviteiten voor de circa 3 miljoen buitenkerkelijke Nederlanders op scholen, in ziekenhuizen, bejaardentehuizen, in gevangenissen, in militaire dienst of waar ook, vaak lange tijd uit eigen middelen worden bekostigd. Dat wil zeggen, uit de kontributie van de 15.000 leden van het Humanistisch Verbond. En dat is natuurlijk veel te weinig om te zorgen voor een acceptabel werkkapitaal.

Iedereen zal kunnen begrijpen, dat daardoor belangrijk werk moet blijven liggen. Dat aan broodnodige uitbreiding meestal niet eens kan worden gedacht. En dat zelfs het gevaar dreigt, dat wij de werkzaamheden hier en daar moeten inkrimpen. Een groeiend aantal buitenkerkelijke Nederlanders zal daardoor geestelijk in de kou blijven staan. Met alle gevolgen van dien. Dat wordt de nieuwe realiteit.

Tenzij iedereen nu een daad stelt en meehelpt om de benauwende tekorten drastisch te verminderen. Hieronder kunt u zien hoe u ons kunt helpen.

Bejaardenwerk moet worden uitgebreid.

Ook in gevangenissen
wordt stilzwijgend
belangrijk werk gedaan.
Dat mag niet stoppen.

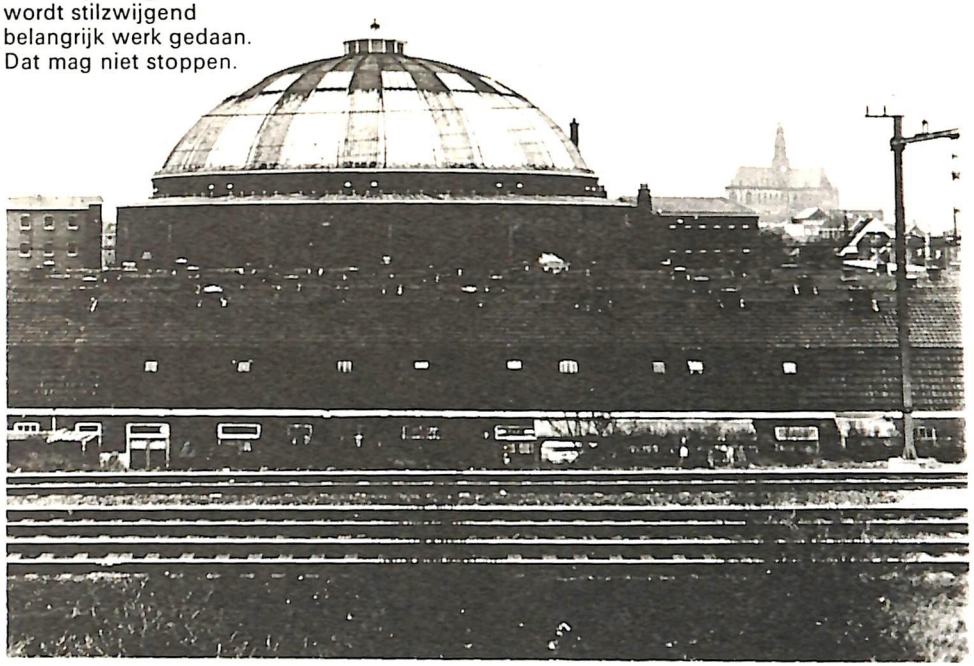

Giro 6168 t.n.v. Stichting Steunfonds Praktisch Humanisme, Amersfoort.

Ik wil helpen!

- ☐ U kunt rekenen op een periodieke overschrijving van f . . . . . per . . . . . maand(en)
- ☐ U kunt rekenen op een eenmalige overschrijving van f . . . . . .
- ☐ U kunt mij als lid noteren.
- ☐ Ik ontvang graag uw folder over belastingfaciliteiten i.v.m. giften.
- ☐ Ik ontvang graag advies i.v.m. schenkingen en legaten.

naam: . . . . . .
adres: . . . . . .
plaats: . . . . . .

U kunt deze bon ongefrankeerd zenden aan: Stichting Steunfonds Praktisch Humanisme, Antwoordnummer 104, Amersfoort.

Stichting Steunfonds Praktisch Humanisme

Wilt u meer weten over het Humanistisch Verbond?
Luister dan naar de radiouitzendingen op de zondagochtenden van 7, 14, 21 en 28 maart a.s. Aanvang: 10 uur. Of kijk naar de TV-uitzending van 15 maart. Aanvang 22.40 uur, Nederland I.
Verdere informatie: Humanistisch Verbond, Postbus 114, Utrecht.
Gebruik deze advertentie als affiche, of geef hem aan uw vrienden en kennissen in handen, wellicht willen ook zij meehelpen.

ken en het eindontwerp nu. Betekent dit dat die bijeenkomst overbodig is geweest of dat er niets van enig belang is gezegd? Of heeft de commissie zich er gewoon niets van aangetrokken?
We moeten vooropstellen dat de kommissie niet de bedoeling had, en dat hebben we uitdrukkelijk gezegd, om daar een stemming te houden en dan bij meerderheid te besluiten hoe het voorstel eruit moest zien. We wilden graag alle mensen die opmerkingen hadden ingestuurd — en die natuurlijk al voor een deel verwerkt waren — de gelegenheid geven om over dit ontwerp hun mening te geven. Hun kritiek kwam dus bepaald niet uit de lucht vallen; wat er aan meningen leefde wisten we allang. Een van de meest opvallende dingen bij die hearing is voor mij geweest de onderlinge onenigheid van de mensen op de essentiële punten. En dàt vooral heeft ons ertoe gebracht om niet ons eigen standpunt te verlaten. Als er nou duidelijk gebleken was dat de zaal daar op bepaalde punten het helemaal oneens was met de kommissie; dan had de kommissie wel anders gereageerd.
De hearing had dus als doel de indruk te bevestigen die de kommissie tevoren al had?
Eigenlijk wel, maar dan wat de essentiële punten betreft. Aan de andere kant zijn een aantal dingen toch veranderd, omdat we gemerkt hebben hoe de reaktie daarop was. Sommige dingen waren misschien dan wel wat ondergeschikt, maar naar ons idee hebben ze het koncept toch verbeterd. Ik moet met nadruk zeggen dat het onze bedoeling was een duidelijk, leesbaar stuk te maken; in tegenstelling tot de vorige beginselverklaring, waarin nogal wat zware woorden voorkwamen. We hebben zo gewoon mogelijke woorden willen gebruiken, al heeft dat weer als nadeel dat die gewone woorden als geluk en vrijheid e.d. zo verschillend van inhoud kunnen zijn.
Dat kun je dan moeilijk een winstpunt noemen. Ik vind het persoonlijk toch bezwaarlijk dat de inhoud van deze verklaring van tweeërlei aard is. Enerzijds direkt herkenbare stellingnamen in een nauwelijks mis te verstane taal; anderzijds als principieel en fundamenteel bedoelde uitspraken die echter weinig houvast kunnen bieden doordat ze op meer dan één manier te duiden zijn.
Je zult bedoelen dat er tussen 2 en 3 een duidelijk verschil ligt. Inderdaad is dat een punt. Hier ligt een compromis tussen enerzijds de individuele en anderzijds de maatschappelijke opvatting van het humanisme. Ze staan hier naast elkaar, maar het is de vraag of ze naast elkaar kunnen staan.
Je kunt dat hele derde gedeelte weglaten als overbodig in een beginselverklaring. Punt drie omschrijft je uitgangspunt niet, maar is er een uitwerking van. Dat hij niet typisch humanistisch is blijkt wel uit het feit dat in dat derde gedeelte christenen het woordje humanisme moeiteloos kunnen vervangen door christendom.

Nee, het is niet typisch humanistisch, maar het moet er toch wel staan, omdat in de preambule ook staat: het kan dienen als grondslag voor onderlinge kommunikatie en voor gemeenschappelijke stellingname. 't Is misschien hier en daar een open deur intrappen, maar als we op een gegeven moment ons verzetten tegen een bepaald optreden van Rusland of Amerika of weet ik wat, en men zegt wat voor recht heb je ertoe; nou dan zeggen we kijk es naar punt 3b.
Ik schaam me er helemaal niet voor of je daar het christendom in de plaats kunt lezen. We zijn het daarin inderdaad met veel anderen eens.
Wat is de meest voorkomende kritiek die tot dusver op het stuk is geuit?
Ik heb de indruk deze: dat het niet konkreet, scherp genoeg zo de humanist voor ogen tovert... dat veel mensen toch de indruk hadden dat hiermee het humanisme niet heel duidelijk afsteekt tegen andere geestelijke stromingen. Ofwel doordat de gebruikte begrippen te dubbelzinnig, of te weinig gedefinieerd waren, of dat naar het idee van die kritici dan de meest wezenlijke, konkrete humanistische kenmerken ontbraken. Dat beide.
Daar bent u het mee oneens?
Ik ben 't er niet mee eens, nee. Want ik ben wel overtuigd dat dit wat vaag blijft en dat je altijd begrippen hanteert die voor meer uitleg vatbaar zijn. Je kunt natuurlijk een boekje gaan schrijven, met voetnoten en definities en zo. We hebben een woord als geluk, waar mensen dan inderdaad over vallen, expres erin gezet, omdat we het idee hebben dat het een woord is dat voor heel veel gewone mensen toch iets betekent. Niet voor filosofen en andere belangrijke theoretici misschien; die zeggen wat bedoel je nou eigenlijk met geluk als je dat zegt, maar gewone mensen zeggen: nou ja natuurlijk, mogelijkheden tot geluk, dat spreekt ze wel aan en dat is nou een van de redenen om zo'n begrip dan wel te gebruiken.
En wat betreft de neiging om ons niet af te zetten tegen andersdenkenden moet ik zeggen dat dat niet zozeer aan ons als wel aan het humanisme ligt.
In punt 3b van het ontwerp wordt gesproken over bereidheid tot overleg, wederzijdse eerbiediging, demokratische besluitvorming. Pleit dat er niet sterk voor een volgend maal de procedure radikaal te veranderen en vanaf het begin al een groot aantal belangstellenden te betrekken bij de totstandkoming van een beginselverklaring? M.a.w. bijvoorbeeld te beginnen met een hearing en het organiseren van diskussies in plaats van brieven af te wachten?
Ja, eigenlijk is dat misschien wel beter. Al moeten we niet vergeten dat dat inspraakelement er toch inzat. Misschien is het beter op een bredere basis te beginnen. Maar op het kongres krijgt iedereen nog eens de gelegenheid er het zijne van te zeggen. Dat kongres kan een nieuwe kommissie aan het werk zetten die de zaak opnieuw helemaal afweegt. Al ben ik er een voorstander van dat na het kongres niet weer een kommissie wordt benoemd, maar dat het hoofdbestuur zelf een definitief ontwerp gaat maken.

(CV)

Isaak Babel's

MINIATUREN

De Joods-Russische schrijver Isaak Babel (1894—1941) verkreeg in de twintiger jaren bekendheid door zijn cyclus verhalen *Rode ruiterij*, waarin hij zijn trieste oorlogservaringen als Russisch cavallerist in de veldtocht tegen Polen van 1920 schetste. Zijn onafhankelijke geest en zijn kritische instelling tegenover het Stalin-regime leidden ertoe, dat hij in 1939 werd gearresteerd en in 1941 in de gevangenis stierf.
Het is de verdienste van Charles B. Timmer, onze meest produktieve vertaler van Russische literatuur, dat hij Babel ook bij het Nederlandse lezerspubliek introduceerde. Dit gebeurde in 1962 met de bundel *Verhalen*, waarin ook Babel's *Verhalen uit Odessa* werden opgenomen.
In de onlangs verschenen paperback *Miniaturen, verspreide verhalen en dagboekbladen* (Amsterdam, Moussault, 1970, 173 blz.) zijn 23 korte en langere verhalen opgenomen, waarvan sommige zelfs nooit in Rusland waren gepubliceerd. Dank zij een volhardend speuren heeft Timmer verschillende schetsen kunnen achterhalen.
In vele van Babel's verhalen vormen de Joodse milieus in Odessa en Petersburg het decor van het gebeuren. Vaak zijn hierin autobiografische elementen verwerkt. Dit geldt ook voor zijn gruwelijke oorlogsreportages. Babel blijft altijd een geboeid buitenstaander, een objectief waarnemer, verwonderd over de explosies van blind geweld. Ook de erotiek neemt in deze verhalen een plaats in, maar zij heeft in de wrede realiteit van het Russische leven allerminst een romantisch karakter. Terecht zegt Timmer in zijn inleiding: 'In een kort verhaal van nauwelijks twee bladzijden als 'Doudou' ligt in essentie de hele Babel besloten: zijn 'erotiek', zijn wonderlijke mengsel van mededogen en een hang naar het wrede, zijn zakelijke presentatie van een 'geval' en zijn onnavolgbare stijl van uiterste concentratie op het wezenlijke.'
Volledigheidshalve vermeld ik nog, dat Babel in 1954 werd gerehabiliteerd. Zijn werk wordt in de Sowjet-Unie weer herdrukt, helaas gecensureerd. Hij is ongetwijfeld één van de grootste auteurs uit de na-revolutionaire periode, zoals ook weer blijkt uit deze nieuwe bundel vertalingen.

P. KRUG

Miniaturen is verkrijgbaar door overmaking van ƒ 9,50 op postgiro 58 van de Humanistische Pers, Utrecht.

Jerzy Kosinski: verteller van SPROOKJES DIE ECHT GEBEUREN

In de eerste weken van de Tweede Wereldoorlog, in de herfst van 1939, werd een zesjarig jongetje uit een grote stad in Oost-Europa door zijn ouders veiligheidshalve naar een afgelegen dorp gestuurd.

Met deze woorden begint het boek 'De geverfde vogel' van Jerzy Kosinski. Dat zesjarige jongetje was hij zelf en zo zou men verwachten dat er een beschrijving komt van werkelijke gebeurtenissen. Dit nu is niet het geval; in die zin, dat Kosinski wel is uitgegaan van werkelijkheden maar deze niet beschrijft. Hij is geen realist en hiermee is dan ook bedoeld dat hij van het reële gebeuren eigenlijk niet wil weten, er geen geduld voor heeft. De werkelijkheid is bij hem voortdurend een middel, een voorbeeld, waarmee geïllustreerd moet worden wat er naar zijn mening wezenlijk aan de hand is.

Wanneer Kosinski het heeft over een moord of een verkrachting, dan gaat het niet om deze op zichzelf, de vaak zo uitgesponnen beschrijving ervan ten spijt. Die moord en die verkrachting zijn 'dragers', 'overbrengers' van een groter gebeuren in en achter de mensen. Kosinski is dus in zijn zo indringende weergave van feitelijke voorvallen een symbolist. Het op symbolische wijze weergeven is vanzelfsprekend een uitvloeisel van een symbolisch beschouwen. Dit laatste was en is voor de auteur de enige mogelijkheid tot het verwerken van — ook objectief gezien — verschrikkelijke ervaringen.

Nu heeft een symbolische kijk op het leven alle kenmerken van een zich onttrekken en zelfs ontvluchten aan de werkelijkheid. Bij het lezen van 'De geverfde vogel' heeft men steeds weer de indruk dat Kosinski naarmate hij een situatie indringender beschrijft, zich verder verwijdert van wat hij feitelijk heeft ervaren.

Symboliek van het zuiverste water treft men in sprookjes aan. Maar ik kan mij voorstellen dat lezers van 'De geverfde vogel' zeggen dat hierin weinig sprookjesachtigs te vinden is. Dan hebben zij een bepaald facet van de sprookjes op het oog, namelijk het *en-zij--leefden-nog-lang-en-gelukkig*. Dit altijd als een opluchting gevoelde einde is inderdaad afwezig. Maar een ander voor sprookjes zo typisch kenmerk is volop voorhanden. Ik doel hier op dood en vernietiging en bestraffing. In wat wij dan echte sprookjes plegen te noemen, gebeuren immers ook de afschuwelijkste dingen: hoofden worden afgehakt, (andere) kinderen opgegeten, boze koninginnen weggejaagd en zoveel meer.

Vanzelfsprekend is niet konsekwent vol te houden dat Kosinski sprookjes schrijft. Maar opvallende overeenkomsten zijn duidelijk aanwijsbaar. Ook wat de rol van het kind — hier de verteller — aangaat, komen de sprookjesachtige dimensies naar voren. Via de brute en niet zelden overtrokken beschrijving van wat hij beleeft, 'straft' Kosinski-het-kind de volwassenen in hun onontkoombaar verschrikkelijke wereld. En in diepste wezen is Kosinski voortdurend bezig met het bestraffen van zijn *eigen* ouders. Deze hebben hem immers in de steek gelaten, deze zijn dan ook de 'veroorzakers' van al het leed. Kosinski *weet* heel goed dat zijn ouders geen blaam treft, maar dat is hier van geen belang. Op zijn gruwelijk-sprookjesachtige wijze stelt hij hen die hem niet langer liefhadden verantwoordelijk.

Men kan zeggen dat Kosinski's wijze van voorstellen een toch wel erg primitieve is. Waarop dan moet worden geantwoord dat zo'n primitieve wijze van voorstellen in ons allen aanwezig is. Als kind hebben wij geleerd dat vele van onze wensen en verlangens 'kinderlijk' zijn en alleen vervulbaar in gedachten. Sprookjes waren geoorloofde wensvervullers, mits het beset aanwezig was of zich ontwikkelde dat de dingen niet echt gebeurden. Kosinski schrijft over nazi's en andere antisemieten, over oorlog en bezetting. Dit zijn alles *erkend* slechte dingen. Wij *behoren* hiervan kennis te nemen. Het wordt ons dus *toegestaan* het land van gruwel en griezel opnieuw te betreden.

Dat alles zich afspeelt in een ver, ver land met zeer vreemde bewoners verhoogt alleen maar de spanning. Wij zitten als kinderen, als kinderlijk-primitieve grote mensen om Kosinski geschaard. Hij vertelt ons sprookjes, hij verhaalt over dingen-die-niet-echt-gebeurden omdat zowel de verteller als de luisterenden niet kunnen geloven dat zo vreselijke dingen konden gebeuren. Kosinski is dus geen realistische schrijver, maar lieve kinderen . . . pardon, lezers, dit impliceert zeer beslist niet dat er daar in de Oostpoolse bossen niets zou zijn voorgevallen.

Kosinski woont sedert 1957 in de Verenigde Staten en is er professor in de Engelse literatuur. Hij schrijft in het (Amerikaans-) Engels en niet in het Pools. De verschillen tussen beide talen zijn reusachtig. Zij lijken in geen enkel opzicht op elkaar. Een taal is niet zomaar een verzameling van klanken en woorden, een taal is vooral een wijze van denken. Kosinski heeft zijn nieuwe taal goed geleerd, gezien zijn literaire professoraat. Dan toch blijft het een literair waagstuk in een nieuwe taal te schrijven. Het denken in de eigen taal is goeddeels onuitwisbaar en het denken in de nieuwe taal een lastig en nooit eindigend proces.

Toch heeft Kosinski zijn bij uitstek Poolse belevenissen in het Engels geschreven. Dit is geen toeval. Dat wat hij zeggen moest, was zo huiveringwekkend dat het niet in de 'gewone' taal (voor hem het Pools) kon. Op het symbolische werd reeds hierboven gewezen. Maar de symboliserende wijze van zeggen was niet genoeg; het moest bovendien gebeuren in een 'andere' taal. De vergelijking tussen het Latijn en de volkstalen dringt zich op. De vreemde taal dwingt tot zorgvuldig en afgeslepen formuleren. En verhindert dat men alles tracht te zeggen, dat men gaat stamelen, en dat men . . . zwijgt.

Kosinski was niet bij machte 'De geverfde vogel' in het Pools te schrijven.

Jerzy Kosinski is niet alleen deelgenoot in onze seksueel-vijandige kultuur, hij is er ook een drager van. Seksualiteit en agressie zijn voor hem een en hetzelfde. Misschien dat kameraadschap voor hem bestaat, liefde beslist niet. Voor hem is geslachtelijkheid uitdrukkelijk iets met een gewelddadig karakter en ook bijna altijd van boosaardigheid doortrokken. Bij wat men *close-reading* pleegt te noemen liggen de anti-seksuele motieven voor het opscheppen. Een enkel voorbeeld. *Geen enkele man kon haar bevredigen; zij moest verscheidene mannen hebben, de een na de ander.* Het eerste deel van de zin is een duidelijke, heldere mededeling. Maar dan voelt Kosinski zich gedrongen te gaan accentueren met *'verscheidene mannen'* en *'de een na de ander'*. De *gehele zin* zou ontleend kunnen zijn aan een van die vele pseudo-moderne maar in feite met 'viesheid' manipulerende geïllustreerde bladen. Die 'viesheid' heeft niets te maken met het eerste deel van de hierboven aangehaalde zin, maar alles met de voortzetting ervan.

Men kan zich afvragen hoe Kosinski zou hebben geschreven als hij seksueel-vijandig minder doordesemd was. Zo'n hypotetische vraag is geen zinloze. Het gaat er namelijk om of er van zijn werk na 'onttrekken' van het gewelddadige en morbide aan de seksualiteit nog iets over blijft. In dit opzicht heeft Kosinski ons al geantwoord met zijn boeken 'De stappen' en 'Aanwezig'. Zijn antwoord is, hoe kan het anders, tweeslachtig. Men mag niet verwachten dat hij opeens iemand heel anders wordt. De klei van zijn karakter is verhard, gebakken en herbakken. Maar te constateren valt dat hij minder werkt met direkte seksuele gewelddadigheid, zo in de geest van: er moet iets anders bestaan ook al zie ik het niet.

Voor het overige blijft hij de nadrukkelijk symboliserende beschouwer. De primitiviteit verschijnt in modernere kleding en ik kan niet anders dan constateren dat 'Aanwezig' beduidend meer boek-van-onze-tijd is dan een sprookje-van-toen. Het is om deze reden dat vele van zijn lezers zullen zeggen dat de boeken na 'De geverfde vogel' minder zijn. Dit is *niet* waar en wij mogen vertrouwen hebben in deze schrijver van groot formaat dat hij zich van een dergelijk oordeel niets zal aantrekken.

Pszisko Jacobs

HET SPEL

in onze huidige maatschappij

Het spel dat zowel bij dieren als bij mensen voorkomt, heeft geen zuiver biologische en psychologische redenen. Het is niet slechts een overschot aan energie of een vooroefening tot de ernstige werkzaamheid. Meer dan dat houdt het spel een grap in, spanning en vreugde: het is een aktiviteit eigen aan het levend wezen. Tevens is het één van de grondslagen en faktoren van de kultuur. Om dit te bewijzen moeten we eerst zeggen welke kenmerken aan het spel kunnen toegeschreven worden.

Het spel is vrij: men kan het uitstellen; het beantwoordt niet aan een nood, wel aan een lust tot spelen. Pas in georganiseerde spelen wordt een deel van die vrijheid ingekrompen daar waar er spelregels worden opgesteld.

Spel treedt als aktiviteit uit het gewone, dagelijkse leven: 'men doet alsof, het is maar een grap'. Maar dit betekent tevens dat spel ook ernst insluit. Een spel kan ernstig gespeeld worden.

Het speelt zich af binnen zekere grenzen van tijd en plaats. Het heeft *zijn verloop en zijn zin in zichzelf* en het is *herhaalbaar.* Binnen de speelruimte heerst een volstrekte orde: vandaar de esthetische faktor van het spel: wordt de orde verstoort, het spel heeft geen uitwerking (heeft dus ook een magische faktor: de erediensten waren spelen die herhaald werden: een verkeerd gebaar of woord brak gans de uitwerking). Bij het spel komt er een *spanning* aan te pas: een *gevoel van onzekerheid en kans.* Daardoor worden lichaamskracht, volharding, vindingrijkheid, moed, uithoudingsvermogen, geestelijke kracht bij het spel tot waardevolle karaktertrekken.

Langs orde en spanning om komt men tot *spelregels, die volstrekt bindend* en *onbetwijfelbaar* zijn (valsspeler = spelbreker). Dikwijls vormt zich een spelgemeenschap waaraan de elementen, het geheim en de vermomming, zijn verbonden (dikwijls bij kinderspelen, karnavalfeesten).

Het spel heeft als *funktie* een *kamp om iets, een vertoning van iets.*

Het spel uit zich zowel in eenvoudige spelen als in dans, muziek, drama, karnaval, wedstrijd, woordenwisseling en godsdiensten. Het ligt aan de oorsprong van elke kultuur. Nu kunnen we ons afvragen of het spel, dat in de primitieve maatschappij een overgroot deel uitmaakte van de zich vormende kultuuruitingen, ook nog in onze huidige tijd, na de versobering van de 19e eeuw, zijn rol speelt.

Kinderspelen

In de scholen is de sport min of meer aanvaard en dit wordt ook als spel opgevat. Geraffineerde, mechanische spelen (automatische miniatuurtanks, zelfs bandopnemers, enz.) en T.V.-kijken krimpen de speeluren in: het groepsspel op straten en pleinen lijdt eronder.

Sport wordt voor de jongeren georganiseerd. In de sport zit het spelelement volledig want het beoogt een wedkamp voor het behalen van de overwinning die eer en macht insluit. Sport die door de maatschappij doelbewust door propaganda langs de snelste communicatiemiddelen wordt verspreid. Doelbewust; niet zozeer omdat de massaspelen en sportmanifestaties zo eigen zijn aan de bevolking als bij de Romeinen, maar wel om de massa a-politiek in te stellen.

De toeschouwer vereenzelvigt zich meestal met de favoriete speler (die dan ook de beste is) en doet dezelfde bewegingen (menigte staat te dansen, huilt, roept). Door sport te zien doen ze in hun verbeelding zelf mee.

De sport, als algemeen herkend spel, wordt nu gesystematiseerd (voetbaluitslagen) en sterk gedisciplineerd (training voor voetbalspelers) zodat de vrijheid in het spel, het spelen alsof het een grap is, volledig vervaagt en de ernst volledig de bovenhand heeft. Daardoor is de sport als kultuurscheppende funktie betekenisloos geworden. Integendeel wordt sport een bedrijf waarin de ernst de boventoon heeft en waarin het voornamelijk te doen is om veel geld te verdienen.

Daartegenover zien we het spelelement in het *bedrijfsleven* verschijnen:

— het breken van rekords in de produktietoename
— het beste voetbalelftal van de fabrieken in de omtrek
— de modernst-uitgeruste fabriek
— het al of niet bezitten van telex, computers ...

Zelfs de wedijver tussen twee landen om de hoogste welvaart of om het eerst op de maan te belanden houdt ook een ludiek element in zich.

Om de produktie op te drijven, zet men de mensen aan het spelen, zoals:

— verzamelen van sleutelhangers (wie de meeste heeft ...)
— dubbelkaartspel van Shell
— Esso: Tijger-puzzle-spel, enz.

Het *spel* zelf: bv. kaartspel (alhoewel het geld hier ook een rol speelt). Bridge en schaakspel worden zó aan regels onderworpen, dat men eerst gans een bindende lektuur moet hebben doorworsteld om dit spel te durven spelen. De ernst overweegt.

Als in de *kunst* de vrije expressie van de mens het best tot uiting kwam en als spel ontstond, dan valt het spel-element ook hier te bespreken: genegeerd of vertegenwoordigd?

Enerzijds door de bewustwording dat kunst boven het gewone leven uitgaat, gedraagt ze zich ook zó en gaat veel van haar oorspronkelijkheid teloor in het zoeken naar originaliteit, wat niet steeds ten goede komt aan de kunst. Toch is het dan spel, temeer daar men van de kunstenaar verlangt dat hij meespeelt met de kunststromingen van zijn tijd, waarbij de voorschriften als een geheime afspraak worden gevolgd. Hij begeeft zich op het pad van het dadaïsme, het surrealisme. Het publiek toont een grotere belangstelling voor kunstuitingen maar dat neemt niet weg dat het snobisme voor reeds geprezen werken en een afkerig scepticisme voor nieuwe werken voorkomen.

In het *maatschappelijk* leven echter treedt er een faktor op die we zouden kunnen noemen, het 'doen alsof'. Dit houdt het spel in. De reklame, in de sfeer van het grappige, het spelen met woorden en kleuren, prijst ons een 'alsof-leven' aan.

Bent u teenager, dan past u die kledij, die houding, die boeken, die reizen. Stelselmatig wordt dit voorgeschoteld ter meerdere glorie van het verbruik. Bijna iedere leeftijd heeft nu zijn gedragspatroon, waarin de spelbreker wordt miskend. Maar zelfs de *mode* die zo rationeel en doelmatig mogelijk wil zijn, voert ook het spelelement in. Als uiting hiervan kennen we de 'beatles-rage' of het invoeren van het schrale 'Twiggy-model'. Het spel van kleuren die variëren met het seizoen, make-up, als vermommingselement, de opgelegde haardracht, fotomodellen, die slechts object zijn, beklemtonen het alsof-leven, een soort bonte karnavalstemming.

Nochtans merken we ook het *vals spel* op, dat eerder getuigt van een kinderachtigheid.

de behoefte aan banale verstrooiing, bv.

— reizen naar mondaine badsteden
— luidruchtig rondsnorren van nozems op motoren
— het dagelijks lusteloos T.V.-kijken.

zucht naar grove sensatie en lust naar massavertoon, bv.

— schandaalrubrieken over prinsessen, koningen
— in de journalistiek: vreselijke moorden
— in sportkringen: de 24-uurs autorace van Le Mans waar vaak doden te betreuren vallen
— belangstelling bij internationale voetbalwedstrijden.

gebrek aan humor, iets dat toch in het spel aanwezig is, bv.

— opwinding en vechtpartijen bij het verlies van een match
— het verregaande fanatisme dat slechts kan schaden (zie op T.V.-nieuws: het dagelijks verheerlijken van de kerk)
— de onverdraagzaamheid tegenover niet-groepsgenoten, bv. Israëli's t.o.v. Arabieren
— zelfs de verkiezingen die in feite de schimpstrijd die vroeger bestond, zouden kunnen aanvaarden, wordt tot een fel fanatisme opgedreven, bv. verkiezingen van de Amerikaanse presidenten.

In *politieke kringen* speelt men vaak vals: bv.

— najagen van persoonlijk succes
— het bekomen van toegevingen met andere partijen.

Zo zien we dat de kultuurscheppende funktie van het spel in onze maatschappij heel dikwijls wordt vervangen door een kultuurafbrekende funktie, waarin het oppervlakkige, het brutale, het massavertoon de bovenhand speelt.

H. Lauwers

(Dit artikel verscheen eerder in het Belgische humanistische blad 'De Moralist'; nr. 72/73)

KRITISCH

Filosofie

Fons Elders, de man van het boekje *Filosofie als science-fiction* (dat trouwens voor zo'n onderwerp een opmerkelijk succes heeft) is met een verschrikkelijk aardig projekt bezig. In de loop van dit jaar leidt hij een aantal televisie-debatten, telkens tussen twee filosofen van wereldnaam. Het eerste wordt uitgezonden op 23 mei en gaat tussen de Fransman Henri Lefèbvre en de in Oxford docerende Leszek Kolakowski. Er na komen aan de beurt Arne Naess (Oslo) met Alfred Ayer (Oxford), op 6 juni, en vervolgens Noam Chomsky, Herbert Marcuse, Michel Foucault en Karl Popper.

Het aardige daarvan is natuurlijk dat voor het eerst een zo massaal publiek als tv-kijkend Nederland getuige kan zijn als twee filosofen elkaar op keurige manier in de haren vliegen. Filosofie is nog steeds een erg stoffig woord voor de meeste mensen, al schijnt de belangstelling (vooral onder jongeren) ervoor te groeien. Dat een man als Marcuse zo bekend is geworden lijkt hij vooral te danken aan het feit dat zijn naam onverbrekelijk verbonden is geraakt met het studentenprotest over de hele wereld. Maar of alle protesterende studenten zijn werk even goed kennen als zijn naam is uiterst twijfelachtig.

Niet dat zulke tv-debatten daar onmiddellijk veel aan veranderen, maar ze kunnen wel een impuls geven om de filosofie geleidelijk aan wat achter de sluier van de intellectuele exclusiviteit vandaan te halen, zonder dat er nadrukkelijk gepopulariseerd wordt. Dat laatste is zowel de kracht als de zwakte van dit project (Fons Elders: *Dit is nog nooit ergens in de wereld vertoond. Het is een wereldunikum!).* De „gewone man" mag nu dan kijken en luisteren, maar hij zal natuurlijk allerminst gewone taal horen. Tegenover de Volkskrant beaamde Elders dit, al dacht hij dat het nogal meevalt. *In de theologie is het vroeger nooit een punt geweest. Begrippen als eucharistie, transcendentie, transsubstanciatie werden rustig gehanteerd, maar daarnaast ook duidelijk gemaakt. Dat moet met die filosofie ook gebeuren.*

Naakt

Voor z'n programma-reeks heeft Fons Elders een wereldreis gemaakt, om de heren te „strikken". De grootste moeite had hij met de Fransman Michel Foucault.

Wie de Volkskrant (waarin Elders geïnterviewd werd op 9-2-'71) niet heeft of wel heeft maar niet gelezen, mag dat relaas niet missen.

Hij kwam al te laat binnen bij Foucault, die precies een half uur voor hem had uitgetrokken. Toch maar beginnen. Argumenten, argumenten, maar na een tijdje zei Foucault slechts: u hebt me niet overtuigd. Opnieuw proberen, maar precies na het verstrijken van het half uur stond de Fransman op en zei dat hij moest gaan. Elders vragen of hij mee in de auto mocht om zijn pleidooi voort te zetten: *En ik praatte weer door en we stopten ergens en liepen naast elkaar op straat en ineens voelde ik, dat zijn afkeer van televisie te verklaren was. Hij zag televisie als een provocatie. En ik zei: Ik herken dat.*

Ik heb dat met name gevoeld toen ik voor de Nederlandse televisie een paar surrealistische teksten heb gezegd, terwijl ik naakt was. En toen, voor het eerst, zakte er wat van die zelfverzekerdheid van hem weg. Hij was even stil en zei toen ineens: dan wil ik samen met Chomsky naakt voor de tv.

Koloniaal

De regering heeft de subsidie ingetrokken die eerst was beloofd aan het Nederlands Comité voor Internationaal Jongerenwerk. Dat comité wilde op 20 maart in Amsterdam een congres houden over kolonialisme en dekolonisatie. U denkt dat het comité er maar van afzag, bij nader inzien, omdat het meeste van de wereld dat ooit eens kolonie was toch al gedekoloniseerd is. Maar dat is niet waar. Premier De Jong heeft gezegd hoe het wel zit. „Het congres krijgt een heel andere tendentie dan bij de subsidie-aanvraag was vermeld. Nu het congres kritiek op veel regeringen, ook op de rijksdelen, gaat opleveren, is er geen aanleiding subsidies te geven, zei hij.

Dat maakt gelukkig een stuk duidelijker hoe er in dit confessioneel-liberale kabinet gedacht wordt over kolonialisme. Het wil wel helpen met constateren dat het er nog steeds is, maar je mag er geen oordeel over uitspreken laat staan kritiek op onze eigen regering. Wij hebben tenslotte ook *overzeese rijksdelen* en dat kan pijnlijk klinken als het in één adem wordt genoemd met een door napalmbommen en ander afschuwelijk oorlogstuig geteisterd gebied als Angola, dat door Portugal tenslotte nog braaf wordt betiteld als *overzeese, provincie.* Beter een goede buur èn een verre vriend.

Demonstratief

Een bewonderenswaardige daad van koningin Juliana, om een bedrag over te maken voor de actie „Betaald Antwoord" van de Wereldraad van Kerken, een actie ter bestrijding van het racisme. In Zuid-Afrika heeft dat heftige deining veroorzaakt, in de pers en in officiële kringen. Onze Rijksvoorlichtingsdienst heeft zich nog kunnen verschuilen achter de laffe formulering: *de koningin heeft deze gift gedaan als lidmaat van een kerk,* maar onze bewondering geldt vooral het feit dat een koningin wel lidmaat kan zijn, maar in het openbaar vooral koningin is. Daarom is haar gift, omdat hij bekendgemaakt is, in de eerste plaats een demonstratieve daad. Leve de koningin! (Hoera, hoera, hoera.)

* *

Ik kan niet bepaald zeggen dat ik bang ben voor onweer maar als de natuur zo dreigend begint te worden en het licht buiten zo luguber dan komt er een vreemd gevoel in mijn buik. Ik begin onrustig te worden, alle ramen moeten dicht en ik ben zielsdankbaar en opgelucht als alles weer voorbij is. Ver hoef ik niet te zoeken om te weten te komen waar deze reactie vandaan komt want dat is heel gewoon uit mijn jeugd toen ik iedere vakantie doorbracht bij mijn grootouders in Zeeland.

Mijn familie woonde in die jaren in een klein huisje vlak bij een grote molen. Die molen was een bron van vertier voor alle kinderen uit de buurt. Nog ruik ik de geur van de meelzakken en de stank van de varkenskotten waar ik langs moest als ik van mijn grootouders' huis uit, achterom naar de molen ging om er te spelen. Dat mocht altijd want de molenaar keek niet zo nauw en we waren altijd voorzichtig, er gebeurde nooit iets.

De vrouw van de molenaar was een wat slonzige vrouw met een luidruchtige hartelijkheid. Ik vond haar zo mooi, dat ik een beetje bang voor haar was en ik moest steeds naar haar kijken als ze in de buurt was.

Alles in die molen was heerlijk, het verstoppertje spelen, het meerijden op de kar, de afschuwelijke glaasjes brandewijn, die we bij feestelijke gelegenheden van de molenaarsvrouw kregen en die we op de meest ingenieuze wijze wisten weg te werken, soms met glas en al, die waren dan wel niet zo heerlijk maar de taart die erbij hoorde, die was zo zalig, dat we er de benauwde ogenblikken met de alcohol graag voor over hadden.

Alleen bij onweer, in het holst van de nacht werd deze hele verrukking één grote verschrikkelijke dreigende massa, die donker en hoog boven ons uittorende. Hoe dat precies zat met bliksemafleiders en zo, weet ik niet, maar als de molen afbrandde, was er voor ons ook geen redding meer. Daarom moesten we 's nachts altijd het bed uit, bij het eerste gerommel in de verte en dan zaten we met ons allen, aangekleed en wel om de ronde tafel in de kamer-keuken, de petroleumlamp op een laag pitje erboven. Bij iedere bliksemflits, die door de dichte luiken heendrong, huiverde mijn oudste tante: „Oei-oei-oei, kiek noe toch es, afijn, afijn, afijn!" Mijn grootvader telde de seconden tussen de bliksem en de donder en mijn neef zei, dat hij honger had. Dan werd uit de kelderkast een groot boerenbrood gehaald, dat mijn grootmoeder rechtstandig tegen haar borst zette en met een vlijmscherp broodmes sneed ze van buiten naar binnen, naar zich toe, flinterdunne sneetjes. Ik zat dat allemaal stil en slaperig in een hoekje aan te kijken, met dat rare onzekere gevoel in mijn buik van straks gebeuren er ongelukken.

Thuis zou ik gewoon even naar de w.c. gegaan zijn maar dat betekende daar: een lange stikdonkere gang door, met dat enge onweer buiten en dat lichten en dan de buitendeur uit, een plaatsje over, langs een moddersloot en daar was het dan. Nou, stel dat je 't durfde, dan zat je daar onder die omstandigheden ook niet zo rustig. Ik zag er maar liever van af, 't ging vanzelf wel weer over.

Tegen de verwachting van weleer in, is de molen niet door de elementen vergaan. De oorlog heeft er een eind aan gemaakt, hoe weet ik niet. De kleine huisjes eromheen bestaan nog, geloof ik, maar mijn familie woont er allang niet meer.

Misschien zou ik u deze jeugdherinnering nooit verteld hebben, ware het niet, dat we onlangs in de schouwburg „Eva Bonheur" van Heijermans zagen. Ineens, in het eerste bedrijf, kreeg ik zo'n raar gevoel in mijn buik, dat ik me afvroeg, wat we gegeten hadden, dat roerend kon werken. Het licht op het toneel werd steeds luguberder, eindelijk brak achter de coulissen het onweer los. Ik zat midden in een rij, iedereen had voor me op moeten staan, als ik weggegaan was. „'t Gaat wel weer over," dacht ik en dat was ook zo. 't Ging over. Tenslotte, een training van jaren!

Ans Spigt